

بوكتەرىپ سان تاۋ، قىسپاقتى كەلەدى جۇيتكىپ جەل قايىق — ”جۇڭگو شەگىنشەكتەدى پىئاۋئاسى“ ن دوعاراتىن كەز كەلدى

□ جۇڭ شىك

تاياۋ ئېىر مەزگىل ۋاقىتتا، جۇڭگو – امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى ەكونومىكا – ساۋدا كەڭەسىندە ەشقانداي كەلىسىمگە كەلە الماعان جامعايدا، امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاق قايتا – قايتا جۇڭگو جاققا بەنالدى ۇمن نامىپ، جۇڭگو جاقنى ”كەرى كەتتى“، ”بەزدى“، ورتاق تانمىعا كەلگەن ۇنىشنا. را ماسەللەر جونىدەكى تۇرعىسىندا ”شەگىنشەك- تەۋ“ جارىققا شىقتى دەپ جازغىردى. امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاققىك وسىنداي سايقالدىققا باسىپ، ئېىر جامىنان، ەل – جۇرتتى الجاستىرىپ، ەندى ئېىر جامىنان، سويلىن كونتەۋنىڭ شىنايى ۇمانى زورەكەرلىكنىڭ تاغى ئېىر رەتكى وينى بولىپ تابىلادى.

كوپىشلىككە ايان، كەڭەسۇ – پىكىر اۋىس- تىرۇ، الاۋىزدىقتىن ايتىپۇ، ورتاق تانمىعا ۇمتىلۇ، ماسەلنى شەشۇ بارىسى ەسەپتەلەدى. كەڭەسۇ با- رىسىندا ەكى جاققا تۇرلىشە كوزقاراستىك بولۇى قالىپتى، ەكى جاق رەسىمى كەلىسىمگە كەلۇدىك ال- دىندا وزگەردىستىك بولۇى دا قالىپتى. قازىر كەڭەس الى اياقتامادى، كەلىسىمگە الى قول قو- يىلمادى، ولاي بولسا ”كەرى كەتۇ“، ”بەزۇ“دەن قالاي اۋىز اشۇعا بولسىن ؟ كەلىسىوز سەرەپكەتەرەنە قۇرمەت ەتۇ – حالقارالىق كەلىسىوز ەرجەسى. جۇڭگو جاق ۇزىنىڭ ۇجتى قاداعالاپ وتىرعان سىتىرىن ورتاعا قويسا بولعانى، امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاق ايباز شەگىپ، جۇڭگو جاقنى جازغ- رادى، امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاقنىڭ جونىسزد- كى شەگىنە جەتنى! امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى مايىتىن جوسپارى بار، ياعنى امەرىكا قۇرۇما شىتات- تارىنىڭ ەڭ جوعارى شەكتە قىسىم تۇسۇرۇنە سىلتاۋ زدەۋ.

تەگى قايسى جاق سان بۇلتانققا باستى ؟ شىندىق ايتپاساق تا تۇنىستكى.

بىلىتىر 12 – ايدىنك 1 – كۇنى جۇڭگو مەىن امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى ەكى ەلىنىڭ مەملەكەت باسشىلارى ارگەنتىنادا كەڭەسكەن كەزدە كەدەن باجسىن جاڭادان ۇستەمەلەپ اۋدى توقتاتۇ جو- نىدندە ورتاق تانمىعا كەلگەن ۇرى ەكى ەلدىك قىزمەت ۇيرەمسەنن ۋاقىتتى موقتى ۇستاپ كەڭ- سىپ، ۇستەمەلەپ الناتىن بارلىق كەدەن باجسىن كۇشىنىن قالىدروۇ بەتالسىن بەتكە لىپ، ۇزارا پايدا جەتكىزىپ، ەكى جاق تا يىگىللىككە كەنەلۇ- دىك ناقتى كەلىسىمىنە كەلۇدى تالاپ تەتكەن بولاتىن. وسىدان كەيىن، ەكى جاقنىڭ كەڭەس ۇيرەمەسى مۇختىتىڭ ەكى جاعالاۋىندا ارى – بەرى قاتناپ، دۇنيە جۇزىنە جۇڭگو جاقنىڭ ەكونوميكا – ساۋدا ماسەلەسىن شەشۇ شىن نىەتىن كورىستەتى. تاياۋداعى 10 – رەتكى كەڭەستە امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارىنىڭ قازىنا مېنىستىرى مئۇچىن كەڭەستىڭ ”ئانچىلى بولعاندىنن“ بىلدىرگەن. ايتسەدە، ”سوز سوغى اياقتاماي جاتىپ، امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاق جۇڭگو جاقنى ”كەرى كەتتى“، ”بەزدى“ دەپ جازغىرىپ، كەدەن باجسىن ۇستەمەلەيتىندد- كىن سىنغار جاقنى جاريالاپ، ەكى ەلدىك وسنىڭ الدىندا كەلىسكەن ورتاق تانمىعا بۇكىلدەي قايشى كەلىپ، جۇڭگو – امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى ەكو- نوميكا – ساۋدا كەڭەسىن اۋىر ساتسىزدىككە ۇش- راتتى. مۇندا كىم ”كەرى كەتتى“، ”بەزدى“، اڭ- ھارلى ادام ئېىر قاراپ –اق اتىق- قانعىنا كوز جەتكىزە الادى.

جۇڭگو – امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى ساۋدا – ەكونومىكا كەڭەسىنىڭ اياق لىسىنا قاراغاندا، كو- لىكىنى قىغىر – قىسىق جۇرگىزىپ، ارى – بەرى شەگىنشەكتەگەن امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاق، امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاقنىڭ سان قۇبىلۇى قا- لىپتى كۇيىگە اينالدى. امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاق بىردە: ”جۇڭگو جاقپىن كەڭەس ەرەكشە سات- تى جۇرگىزىلۇدە“، – دەسە، ەندى بىردە: جۇڭگو جاق ساۋدا كەڭەسىندە ”كەلىسىمدى بۇزدى“، – دەپ تاغى جازغىردى؛ بىردە جۇڭگو جاقپىن ”ەرەكشە جان – جاقنى كەلەلى كەلىسىمگە كەلەمىز“ دەگەننىنەن جازباسا، ەندى بىردە تاغى ”جۇڭگو جاقنىڭ امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارىنا شىتاتئارى تاۋار- لارىنىڭ كەدەن باجسىن شاماسىن جوعارىلاتۇعا ەرەكشە پەيلىدىمىز“ دەگەندى جاريالادى. سويلە-

گەندە سوزى مەن ويى قابىسپادى، ارەكەتتە، تىپتىن، الدى – ارتى قايشى كەلدى، الدا قىزمەت ۇيرەمسەن جۇڭگوعا كەڭەسۇگە جىبەرسە ، ارتە- نان كەدەن باجسى سويلىن كونتەرىپ، كەڭەس اياق لىسىن ئېۇلدىردى.

امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارىنىڭ سان قۇبىلۇۋىنان، سوزىندە تۇرۇماۋىنان جۇڭگو – امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارىنىڭ ەكونوميكا – ساۋدا كەڭەسى سان قۇ- بىلدى. بىلىتىر 5 – ايدىنك 19 – كۇنى جۇڭگو مەىن امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى ەكى جاق ماڭغىزدى ورتاق تانىم قالىپتاستىرعان، سونداي – اق بىرلەس- كەن مالمەدەمە جارياالاعان بولاتىن، الايدا 5 – ايدىنك 29 – كۇنى امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاق ۇز الدىنا ”كەرى كەتپى“، ”بەزىپ“، كەلىسىم- دى ئېۇلدىردى، ورتاق تانمىنان كەشتى؛ بىلىتىر 6 – ايدىنك باسىندا ەكى جاق ەنەرىگيا جانە اۋىل شارۋاشلىعى سالاسىنداعى ناقتى سەلبەستىك جون- نەن ورتاق تانمىعا كەلگەن بولاتىن، 6 – ايدىنك 1۵ – كۇنى امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاق تاغى دا ”كەرى كەتتى“، ”بەزدى“ … امەرىكا قۇرۇما شىتاتئا- رى ادامدارىنىڭ ئوڭى ئېىر كۇندە ئېىر رەت قۇ- بىلىپ، جالىپ جۇرت رىتىمگە لىسە الماي قاتتى كۇرىسىندى.

حالقارالىق سىتىردە قىسىنسز بولسا دا وزد- نىكىن ئجون ساناپ، باسقا ەلدەردى ورنىسز جاز- غىرىپ، دورەكلىكپەىن كىلگىپ، قىت تەسە بولدى سىرت اينالىپ، قاي – قاشان دا قۇبىلۇ – امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارىنىڭ داعدىلى ارەكەتى، كەي كەزدە- رى مۇنىسى، اۋەلى، سوراقى دەڭگەبىگە جەتتى. وسى رەت امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاق باياعى سايقالدىغىنا قايتا باسىپ، قولمەن قۇيعانداي سىق- پىرتىپ شىعارعان ايتىلمىس ”جۇڭگو شەگىنشەكتە- دى پئاۋئاسى“ اقىرىندا ۇز بەتىن تىرناپ، كۇل- كىگە قالىدردى.

جۇڭگو جاق باستان – اياق ەك ۇلكەن ادال نىەتپەىن ەكونوميكا – ساۋدا كەڭەسىن لىگەرلەتۇ وينىدا بولىپ، تەك تۇرىمدا مامىلە جاساۋ، ۇزارا قۇرمەت ەتۇ نەگىزىندە، ۇزارا پايدا جەتكىزىپ، ەكى جاق تا يىگىللىككە كەنەلەتىن كەلىسىمگە كەلۇدى ۇمىت ەتتى. امەرىكا قۇرۇما شىتاتئارى جاقنىڭ ۇستەمەلەپ كەدەن باجسىن اۋ ارەكەتى II – رەتكى كەڭەس اياق لىسىن اۋىر ساتسىزدىك- كە ۇشتراتقان بولسا دا، جۇڭگو جاقنىڭ كەڭەس ۇيرەمەسى اۋەلىگىسىندەي ۋاشىنگىتونغا باردى، جۇڭگو جاقنىڭ كەڭەستى لىگەرلەتۇ شىن پەيلىنە جالىپ جۇرت كۇلا بولدى.

المايلاتا، جۇڭگو جەلدەن بەرى ”سوزىندە، ۇسوزسىز، تۇرىپ، ارەكەتتەن، ۇسوزسىز، ئانچىچە

جاراتقان.

شىنچىياڭ ىشىندە ساياحات كەزەكشى پويەزىن جۇرگىزۇدەن سىرت، بىيل شىنچىياڭنىڭ تەمىر جول تاراۋى تاغى ىشكى جەرلەردىك تەمىر جول تا- راۋلارىمەن سەلبەسۇدى كۇشەيتىپ، ىشكى جەرلەردىك ساياحات ارناۋلى پو- يەدەرنىڭ شىنچياڭغا قاتناۋىىن ۇزدىكىسىز لىگەرلەتەدى، قازىرگە دەيىن ىشكى جەردەگى بىرنەشە ولكە ساياحات ارناۋلى پويەزىن شىنچياڭغا جۇرگىزۇ جوسپارىن تۇراقتاندىرىپ بولغان.

حۇاڭ تىڭخىن بلاي دەدى: شىنچياڭنىڭ تەمىر جول تاراۋى شىنچياڭنان شىعىپ ساياحاتتاۋ جەلىلەرىن ونان ارى كوبەيتىدەى، سوغى جازتى جىلدا شياڭگاڭ – جۇحاي – اۋمىن، گۇيلىن – گۇيياڭ باعىتىنداعى ساياحات ارناۋلى پويەزىن، سونداي – اق جازدىق كانىكۇل كەزىندە بەيجىڭ، داليان، چىڭداۋ باعىتىنا قاتنايتىن ساياحات ارناۋلى پويەزىن جۇرگىزىپ، شىنچياڭداى سايا- حاتشىلاردىڭ شىنچياڭنان شىعىپ ساياحاتتاۋ قاچەتىن قاناعاتاندىرۇدى جود- پارعا لىدى.

احمەتجان قاسمىدىڭ سۈرەتى
شى ليۇ يېيڭ،
"احمەتجان
(مائارىپال سۈرەت)

□ شىنخۇا اگەنتىگى تاراتقان
قاسمى قاتارلى

5 ج—جولدىس

ئىرى كەزىندە شىنچىياڭ حالقىنىڭ ازاتتىق سىتەرى جولىندا ەرلىكپەن كۇرەس جاساپ، ەڭ سوغىندا جۇڭخۇا خالىق رەسپۇبلىكاسىن قۇرۇ سىتەرى جولىندا قۇربان بولدى، بۇكىل جۇڭگو خالىقنىڭ ماڭگى ەسكە ساقتاۋنا تاتپىدى“. 1949 –

جىلى 1۱ – ايدىنك 22 – كۇنى ئىوراعا ماۋ زىدۇڭ ازا ئېىلىدروۇ تەلگەرإماھاسىندا شىنچىياڭ ۇش اймаق تونڭرىسىنىڭ باس- شىسى احمەتجان قاسمىعا وسىنداى باعا بەردى.

احمەتجان قاسمىي، ۇيعۇر، 19۱4 – جىلى 4 – ايدا تۇعان، شىنچىياڭنىڭ قۇلجا- سنان، ۇوسپىرىم شامىندا ول ناغاشى اعا- سىنا لىلەسىپ سوۋەت وداعىنا بارىپ تىرش- لىك جولنى قاراسترادى، ۱936 – جىلى جازدا ماسكەۋ شىغىس داشۇەسىنە وقۇعا ئۇسىپ، ماركسىزم – لىنىنىزم يدەيالىق تارىبىسەن قابىلدايدى، ۱942 – جىلى 6 – ايدا قۇلجاعا قايتىپ كەلىپ قۇبيا قىزمەتپەن شىغىلدانا. دى، ۱۹43 – جىلى ۱2 – ايدا ول گومىنداڭ- نىڭ شىنچياڭداى بىلەۋىشلەرى جاعىنان ئۆت- قىندالىپ تۇرمەگە جابىلادى، ۱944 – جىلى ۱0 – ايدا بوساتىلغاننان كەيىن دىخۇادان (قا- زىرگى ئۇرىجى) قۇلجاعا قايتادى.

1944 – جىلى ۱۱ – ايدا احمەتجان قاسمىي لىگەرەندى – كەيىندى شىنچىياڭدا- عى ۇش اймаقتا گازەت رەداكتورى، ”ۋا- قىتشا ۇكەمەت“تىڭ خاتىشىسى، اسكەرىي سىتىر ئېولىمىنىڭ باستىعى سىياقتى مىنىدەت-

تىرە وتەيدى، كەيىن شىنچىياڭ ۇش اймаق ەڭ جوعارى باسشىلىق جىىگىنە كىرەدى

ۋىتىنىڭ كۈنلەندۈي جولىندا . ەر جۈرەك قۇربانلار ئىجىردى

احمەتجان قاسمىي:

شىنچىياڭ خالىقنىڭ ازاتتىق سىتەرى جولىندا ەرلىكپەن كۇرەس جاسايمىن

شىنچىياڭ ۇش ايماغىنىڭ مەملەكەت جانە ۇلت ماسەلەسىندە وىكىزگەن اۋىر قاتە- لىگى جونىدە ئىشكەرلەي ۇزىن تەكسەرۇ جانە تۇزەتۇ ۇشۇن، ول ”شىنچىياڭ وداعى“نا باسشىلىق ەتىپ، شىنچىياڭ ۇش ايماغى كولە- مىندە يدەيالىق رەنتەۋ جۇرگىزىپ، شىنچىياڭدا- عى ۇرقايسى ۇلت تۇگەل نەپە – تەڭ، ۇرقاند- ىداي ئېىر ۇلتتى كەمسىتۇگە قارسى تۇرۇ كەركە دەپ باسا داربىتەيدى.

احمەتجان قاسمىي بۇكىل ەلدى ازات

ەتۇگە سايكەسۇ ۇشنى بەلسەندىلىكپەن قىزمەت سىتىپ، شىنچىياڭ ۇش ايماغىندا- عى كادىرالار مەن بۇقاراعا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىياسىنىڭ داربىتەھەلەرى مەن جۇڭگو خالىق ازاتتىق سوعىسىنىڭ جاعدايىن زور كۇشپەن ۇگىتتەيدى. ول «ئېىزدىڭ ۇلت ازاتتىق توغگەرەسىمىز جانە ”شىنچىياڭ وداعى“ قاتارلى ماقالا- لاردى جاريالاپ، شىنچىياڭداى ۇر ۇلت خالىقىنىڭ بولاشاعى مەن تاعىردى جۇڭگو خالىق ازاتتىق سوعىسىنا بايلىنستى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىياسىنىڭ باشس- لىغىنا بايلىنستى دەپ باسا داربىتەيدى. ول ئىوراعا ماۋ زىدۇڭغا جولداغان تەلەگ- راھامىسىندا: ”ئېىر خالىق ازاتتىق سوعىس-

نىڭ ۇلى جەڭمىسى بۇكىل دۇنيە ۇمۇزىنىڭ جانە بۇكىل شىنچىياڭ خالىقنىڭ دا جەڭمىسى دەپ قارايمىز . سوندىقتان، ئېىز ەك جوعا- رى قىزۇ نىتامەن سۇيىكتى ماۋ زىدۇڭ مېرزاعا العىس ايتامىز جانە شاتتانايمىز“، – دەيدى.

۱949 – جىلى 8 – ايدىنك 23 – كۇنى ئىوراعا ماۋ زىدۇڭنىڭ ۇمىسىن ەتۇمەن ول قۇلجادان سوۋەت وداعى ارقىلى بەيپىڭگە (قازىرگى بەيجىڭ) جۇڭگو خالىق ساياسىي ۇمسايلىحات كەڭەسىنىڭ ئېىرىشى كەزىكى جالىپ ماجلىسىنىە قاتناىسۇعا ائتانايدى، 8 – ايدىنك 27 – كۇنى ول وتىرعان سوۋەت ودا- عىنىڭ ۇشاعى سوۋەت وداعىنىڭ سىرتقى بايقال كولى ۇڭىرى كەڭىستىگىندە اياتقا ۇشراپ، باقتا قارسى قازا بولادى، سول كەزدە 35 جاستا ەدى.

فىنانىس حاۋپسىزىدىگى مەن قوعام ورنىقىلىغىن شىن مانىدىنە قورعايق

بولغانمەن، ئس جۇزىندە بەلگىلەمەگە قايشى ساۋدالاۋ جۇر- گىزگەن كاسپورىنداردى تۇرگە ايرىپ ئېىر جاقنى ەتپ، بەل- گىلىمەگە قايشى كەلىپ تىجارات جۇرگىزگەن قۇرلىمداردى شەكتى مەرزىمدە رەنتەۋ، تۇزەتۇگە بۇيرىپ، كاسىپ سالاسى ئتارىتىىن ۇزدىكىسىز ارانعا ئۇسىرىپ، كاسىپ سالاسىنىڭ اقاۋ- سىز دامۇەىن جىبەيدى.

زاڭسىز قارجى قۇراۋدان بەلسەنە ساقتانۇ جانە ونى ئېىر جايلى ەتۇ ۇشۇن، اۋتونوميالى رايوندىق جەرگىلىكتى فىنانىستى باقلاۋ – باسقارۇ مەكەمەسى جەرگىلىكتى ۇكەمەتتەردى قاراستى جەبر بويىشنا باقلاۋ – باسقارۇ قىزمەت جاۋاپكەر شىلىگىن ەتەۋگە قۇزاۋ سالىپ، تۇتاس اймаقنىڭ (بولىس، قالا)، اۋداننىڭ (قالا، رايون) زاڭسىز قارجى قۇراۋدان ساقتانۇ جانە ونى ئېىر جايلى ەتۇ قىزمەت مەھاجىمىن اقاۋ- سىزداندىرىپ، زاڭسىز قارجى قۇراۋداعى حاۋىپ – قاتەردى، كوهىسە- كى حاۋىپتى كەزەڭگە ئولىپ كۇش سالا شەشتى؛ زاڭسىز قارجى قۇ- راۋعا ساياتىن جارناما، حابار سىياقتلاردى ارناۋلى تۇردە ئېىر – بىرلەپ تەكسەرۇ قىزمەتىن ورسىتىىپ، حاۋىپ – قاتەردى ورنقتى، ۇنىھدى ئېىر جايلى ەتتى؛ ئتۇرلى وكت قىمىلدارىن ۇيھىداستىرىپ، ۇر ۇلت بۇقاراسىنىڭ حاۋىپ – قاتەردەن ساقتانۇ ئانمىن ۇزدىكىسىز كۇشەيتتى.

اۋتونوميالى رايوندىق جەرگىلىكتى فىنانىستى باقلاۋ – باسقارۇ مەكەمەسىنىڭ جاۋاپتىسى مىنانى ئېىلىدىردى: ساياسىي دەڭگەيدى اناعۇرلىم جوعارىلاتىپ، قارا كۇشتەردى الاىتاۋ، سۇرقيا كۇشتەردى جويۇ ارناۋلى كۇرەسىنىڭ ساياسى جاۋاپكەر شىلىگىن باتىل ارقىلاپ، ماسەلەنى باعدار ەتۇگە تاباندى بولپ، برەۋى ارقىلى وىزگەىن تۇسىپا، داپ، قارا كۇشتەردى الاىتاۋ، سۇرقيا كۇشتەردى جويۇ ارناۋلى كۇرەسىن جەرگىلىكتى فىنانىس حاۋىپ – قاتەرىنەن ساقتانۇمەن جانە ونى ئېىر جايلى ەتۇمەن تەمز ۇشاستىرىپ، ۇستىنەن ھاۋ ەن تۇبىرىنەن ھاۋدى قاتار يگەرىپ، مىندەتتى اتقارىپ، جاۋاپكەر شىلىكتى ەتەپ، تۇتاس رايوننىڭ فىنانىس ئتارىتىىن شىن مىناندە ويداعىداي قورعاپ، شىنچىياڭ قىزمەتىنىڭ باس ناساناسىن جۇزەگە اسرۇعا بەلسەنە ۇلەس قوسامىز.